

Зорица Никитовић

СЛОВО И ПЕЧАТ ВИШЊЕ ВРИЈЕДНОСТИ

Свети Оци кажу да је Бог одредио да у сваком народу подигне по једног Мојсија који ће тај народ водити из земље смрти у обећано Царство Небеско. Тако је Бог подигао Светога Саву да буде родоначелник своје роду, Светога Саву чија је душа измалена, како то псалмопојац сликовито рече, „прионула“ за Господа, презревши пролазну и пропадљиву љепоту овог свијета. Псаламским насловом *Приону душа моја* антологија Јована Пејчића,^{*} антологичара који гаји изразиту љубав према српском средњовјековљу и књизи староставној, доноси изабране молитве у распону од осам вијекова, од времена Светога Саве, Доментијана, Теодосија, краља Милутина и Стефана Првовјенчаног, те наших скоро савременика, подвижника XX вијека, потоњих светитеља – владике Николаја Велимировића и оца Јустина Поповића.

Одмах да истакнемо да је ово молитвословно богатство српског средњег вијека потпуно у духу времена у коме је Бог, а не човјек, мјера свих ствари. У космолошкој теорији средњовјековног хришћанства човјек није имао самосталан значај – својим постојањем он је славио Господа. За човјека средњег вијека Божије постојање и Домострој спасења нису били хипотеза него постулат, насушна потреба читавог тадашњег виђења свијета и моралне свијести без које човјек није био способан ни да објасни свијет ни да се оријентише у њему, ни да живи. Вријеме у коме су писана житија односно молитве обједињене овом књигом представља период процвата монаштва, „век светлости“, златни период српске историје у којем су владари остављали престо, великаши високе положаје а богаташи своја имања и одлазили у манастире да аскезом задобију вјечни живот и стекну душу, чисту и неповријеђену, од прљавштине удаљену. Такав идеал, као што знамо, досегнула је највећа, најсветија и најсјајнија личност српске историје, Свети Сава, који је као смјерни кнез, „господин и господски син“, напустио удобност родитељског дома и отишао у манастир.

Како и сам поднаслов књиге каже, *Молитве Светог Саве и молитве Светом Сави 1207–1969*, молитве су концентрисане на лик Светог Саву, због чега је, како аутор објашњава, вријеме писаца помјерено у други план; писци јесу Стефан Првовјенчани, Доментијан, Теодосије, али је молитвеник Растко, монах Сава па Свети Сава: „Начело духовног развоја и унутарње, психосемантичке функционалности надвладало је критеријум историчности и литерарне хронологије.“ Оваква композиција антологије истовремено илуструје унутрашње, духовно зрење подвижника – од онога који у циклусу *Молитвеник* као молитвеник стоји пред Господом до молитава из циклуса *Светитељ*, упућених сад већ светитељу Сави који, завршивши своју овоземаљску мисију, народ свој српски смјело заступа пред престолом Творца.

---

^{*} Јован Пејчић, *Приону душа моја: молитве Светога Саве / молитве Светоме Сави (1207–1269)*. Антологија. Лепотом књиге бавио се Боле Милорадовић, Магелан прес, Београд 2014, 2015.

Из ове и овако устројене књиге могуће је сагледати неколико ствари, више феномена књижевне и надкњижевне природе. У првом слоју значења лако се открива друштвено-историјски значај молитава, јер осим што имају индивидуални карактер, оне показују и околности живота у којима се конкретна личност налазила. Јован Пејчић је одабрао најупечатљивије молитве, истовремено и најпознатије, као што су: молитва Стефана Немање и Ане да им Господ подари још једно дијете, младићка Расткова прозба Богу за укрепљење и снагу да се одупре плотским и овоземаљским искушењима, молитва за подизање Хиландара, молитва изговорена приликом подизања раслабљеног у Жичи, Савина молитва на свеноћном бдењу уочи точења мира из гроба Симеона Мироточивог, те бројне друге непрекидајуће молитве за народ свој српски, да се обожи и нађе милост пред Господом. Сава ће у својим кољенопреклоним молитвама подизати руке ка Господу да му васкрсне брата Стефана, а Господ ће услишавати све његове молитве, чиме је Саву још за живота пројавио као свог великог угодника.

Задржаћемо се мало на овом мјесту, услишавања молитава, чиме долазимо до најважнијег феномена а то је да ова обимом невелика књига, као уосталом и друге двије антологије настале као резултат приређивачког дара Јована Пејчића: *Антологија српских молитава /XIII–XX век/* (2000, пето издање 2005); *Антологија српских похвала /XIII–XX век/* (2003, 2006), својим садржајем далеко надмаша естетске функције једног књижевног дјела. Зашто? Зато што ријеч молитве има онтолошки карактер, свједочи о сапостојању молитвеника са Богом. Поимање молитве најдубље се излаже код преподобног Јована Лествичника. По својој каквоћи, молитва је сапостојање и јединство човјека и Бога. По своме дејству, то је одржавање космоса, помирење са Богом. По ријечима теолога Кардамакиса, молитвеност је једно од суштинских обиљежја православне духовности, она је мјера и критеријум те духовности, њене цјелосности и напретка јер молитва образује и утемељује духовност, узвисује је и обогаћује.

Кроз ових неколико вијекова пјеснички језик је осликао живот и дјело Светог Саве кроз десетине и стотине књижевних форми, од народне лирске и епске пјесме до романа. Али је мало књижевних дјела која су проникнула у саму срж Савине подвижничке личности и његове сакралне мисије. Молитва најбоље одражава живот подвижника, његов унутрашњи свијет, његов аутентичан однос према Богу. Једна од најљепших и најсуштинскијих дефиниција молитве легла је у метафору аве Јустина који каже да је молитва „просфора умешена од срца и суза“, као што и свеколики монашки живот није ништа друго до мучеништво, себеприношење крсту Господњем.

Детаљно пишући о молитви код Светих Симеона и Саве (Православље 2016, бр. 1173 и 1174), Ксенија Кончаревић наглашава да је за Светог Саву молитва представљала суштину живота, његову пуноту и највреднији садржај, и он је сматра највећим даром и благословом важним као дисање, јер Свети Сава молитвом живи, молитвом мисли, молитвом дише. Она је благодатно и лично средство које молитвеника држи у јединству са Христом и Црквом па је и молитва коју је Свети Сава усавршио веома рано била његова непресушна и насушна храна, снага и покретач у свакодневним мукама и напорима, трудовима и послушањима. По ријечима владике Николаја: „Осветљен Љубављу Христовом, у току свог земаљског подвига монах Сава се рвао и мучио да му дух задобије власт и началство над телом, а Христос над духом. И успео је. У томе је Савина дивота пред Господом.“ Зато му Господ услишује молитве!

Молитве у циклусу *Молитвеник* одликују се преумљењем и покајањем, али и благодарењем Господу за сва дјeанија којима дарује људски род. Јован Пејчић је одабрао поетски најснажније молитве, свечаног и узвишеног тона, оне које спадају у сам врх химнографског пјесништва средњег вијека. Али и молитве владике Николаја и аве Јустина одликује иста дубина мисли и осјећања, тачности и поучности. Њихове молитве нама, „дјeци времена које је обезвриједило своје главне културолошке симболе“, јесу хљеб засушни, потребне су нам као дебели коректив за свенародно покајање што смо сишли са пута Христовог и светосавског и, обрeвши се у нигдини, по недођајима лутамо, безблагодатни и раслабљени.

Зато ова књига прелази и надраста границе књижевноумјетничког текста. Антологије Јована Пејчића су светосавско псалмопојање, зато што садрже поетски, богословски и подвижнички снажне молитве чији су аутори велики зналци и умјетници језика. *Псалмопјевац* односно *псалмопојац*, сложеница, калк са грчког, примарно се односећи на Давида и псалме богато уткане у ове молитве и читаву средњовјековну књижевност, у свом изворном значењу означава творца поезије. Па и за самог Бога Његош ће метафорички рећи да је „творитељном зањат поезијом“, у значењу творачког стваралаштва. Књижевност о којој је ријеч за путовођу има Духа Светога. Дух Свети прати, надахњује, испуњује и осмишљује, слово и ријеч, словесност и рјечитост Божијих угодника како би били словесни и смислени, логосни и логични, словни и разумни, рекао би епископ Атанасије (Јевтић). Стога је важан аспект ових антологија лексичко-семантички ниво језика. Оне представљају лексички образац сакралног дискурса. Само је средњовјековна књижевност у траговима задржала, па и у преводу на савремени српски језик, ту патину мистичности и недосежности, ту симфонију садржаја и форме оличене у унутарњој мелодији црквенословенског језика. Данашњем читаоцу оваква литература је изузетно драгоцјена јер доноси стољећима провјераване ријечи, ријечи измјерене смислом тј. „сољу језика“, и љепотом тј. „сањем меда“ лексичких шара, стилских украса, реченица нанизаних партиципима, сложеницама, дериватима, атрибутским синтагмама, обиље теолошке терминологије, истовремено поезије: *беспочетни, безначални, савечни, свенепорочна Дјева, благодарна хвала, благоухане мошти, разум богомислени, човјекољубиви бог, име пресвето, свесилна ријеч*, итд.

Занијети сверадосно тридесет трећом, у антологији завршном молитвом, учинићемо корак ка *завјету* Светога Саве – за који Јован Пејчић каже: „Заветну реч Светога Саве о правој вери Срба доносим као знак и као символ свеправославља што зрачи из прве и што једнако светли и освештава човека и свет у 33. молитви.“ Заиста, само је личност таквог богоразума и духопросвјетљења, *Законоправилом* се пројавивши као свесловенски законодавац, који је тим монументалним словенским правним кодексом окончао просвјетитељску и преводилачку мисију Солунске Браће, у својој познатој Жичкој бесједи могао изнијети светоотачке завјете и у народу српском положити темеље вјере православне. Јер ова бесједна и јесте проистекла из књига које „благодању Божијом јасно сијају, таму незнања одгонећи, свесветлошћу разума просвећујући и од греха избављајући“, а које је управо наш, српски, Свети Сава даровао не само своме роду, већ свим правовјерним Словенима који су се вијековима црквено руководили Савиним *Законоправилом*.

Молитве које су нам оставили ови свети Божији угодници морају нам данас више него икад бити духовно руководство и средство за стицање благодати као највећег циља

и најдубљег смисла живота на земљи. Као што знамо, поезија има моћан утицај на срце, разум и савјест човјека, поезија је утјеха и лијек за душу, ајде да кажемо и народну душу. Књига *Приону душа моја*, иако формом невелика, својим поетским, богословским и богопознањским дометима је као и друге двије антологије Јована Пејчића велика, и носи, како би то умна Исидора Секулић рекла, печат и слово вриједности. Додала бих вишње вриједности.

[Беседа одржана 14. марта 2016. године на Филолошком факултету Универзитета у Бањој Луци – Република Српска]